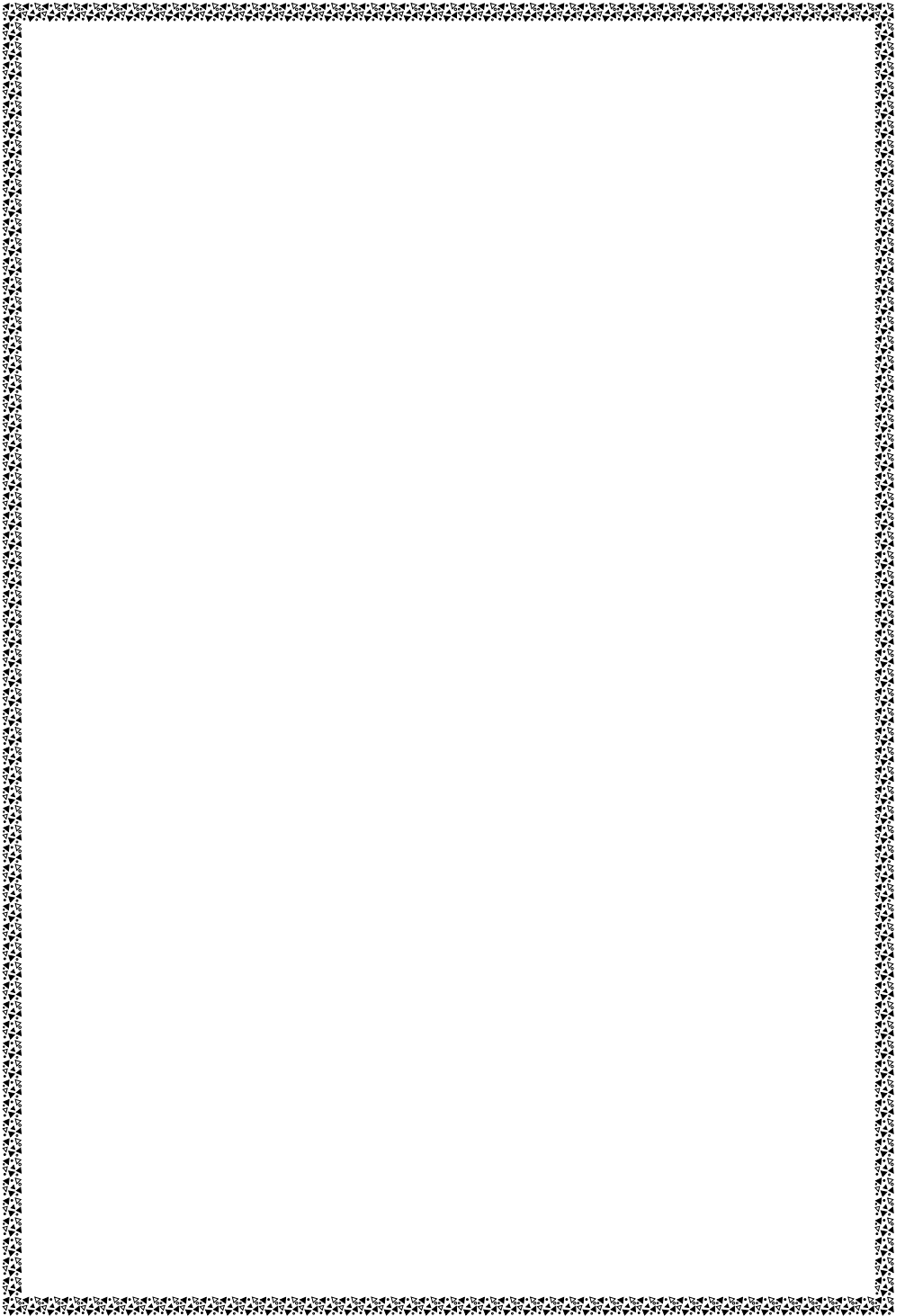

פרשת בשלח

תוכן העניינים:

פרק י"ג	3
ה' מסובב את העם במדבר והולך לפניו.....	3
פרק י"ד	7
חיזוק לב פרעה ורדיפתו אחרי בני ישראל.....	7
בקיעת ים סוף וטביעת המצרים.....	12
פרק ט"ו	20
שירת הים.....	20
שירת מרים.....	27
בני ישראל במרה.....	30
פרק ט"ז	35
פרשת המן - לחם מן השמים.....	35
פרק י"ז	48
העם צמא למים ברפידים והוצאת המים מהצור.....	48
מלחמת עמלק.....	50

פרק י"ג

ה' מסובב את העם במדבר והולך לפניו (פסוקים יז-כב) ע

"וַיְהִי בְשִׁלַּח פְּרַעֲהַ אֶת הָעָם וְלֹא נָחַם אֱלֹקִים

בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרֹב הוּא" (פסוק יז)

📖 "ולא נחם" - לא הולכים.

לאחר שיצאו בני ישראל ממצרים, הם חנו במקום ששמו סוכות, כפי שראינו בפרשה הקודמת (יב, לז). הדרך הקצרה ביותר מסוכות לארץ ישראל היא דרך ארץ פלשתים, אך ה' לא הולכים בדרך הקצרה.

מדוע ה' לא הוביל את בני ישראל בדרך הקצרה, הרי הם חיבבו מאד את הארץ וכבר רצו להגיע אליה?

התשובה לשאלה זו נמצאת בהמשך הפסוק:

"כִּי אָמַר אֱלֹקִים פֶּן יִנָּחַם הָעָם בְּרֵאתָם מִלַּחְמָה וְשָׁבוּ מִצְרֵימָה"

📖 "ינחם" - יתחרט.

ה' ידע שכשהעם יראה שהוא צריך להלחם בפלשתים, הוא יפחד וירצה לשוב למצרים.

אמנם בסופו של דבר בכניסה לארץ ישראל העם היה צריך להלחם, כפי שעשה בימי יהושע, אולם כאשר יצאו ישראל ממצרים הם היו שבורים ותשושים מעבודת הפרך שארכה שנים רבות, וכיון שהתרגלו להיות עבדים, לא העזו להלחם.

רק אחרי שעברו ישראל את המדבר והתחשלו (התחזקו) בגופם ובנפשם, היו מוכנים למלחמה.

"וַיִּסַּב אֱלֹקִים אֶת הָעַם דֶּרֶךְ הַמְדַּבֵּר יַם סוּף" (פסוק יח)

📖 "ויסב" - סובב.

ה' לקחם בדרך הארוכה - דרך המדבר, והובילם לכיוון ים סוף.

"וַחֲמִשִּׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם"

📖 "חמשים" - מצוידים בכלי נשק.

בני ישראל נשאו על עצמם כלי נשק כדי להגן על עצמם מכל אויב, ומעשה זה חיזק בלבם את הרגשת החרות.

"וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ..." (פסוק יט)

אמרו חכמינו ז"ל: "חכם לב יקח מצוות" - שכל ישראל היו עסוקים בכסף וזהב, ומשה היה עסוק בעצמות יוסף".
חכמינו משבחים את משה על כך שמצוות היו יקרות בעיניו יותר מכסף וזהב, ובזמן שכל ישראל התעסקו בכסף וזהב, הוא התעסק במצוה ודאג להעלות עצמות יוסף.

הרי ה' ציוה את משה להגיד לבני ישראל לשאול ממצרים כלי כסף וכלי זהב, אם כן גם בני ישראל עסקו במצוה?

המצוה שהתעסק בה משה היתה גדולה יותר, מפני שלא עשה אותה לעצמו ולטובתו, אלא כדי לקיים את שבועתו של יוסף.

"וַיִּסְעוּ מִסִּפְתַּי וַיַּחֲנוּ בְּאֶתְם..." (פסוק כ)

מסוכות נסעו בני ישראל למקום הנקרא איתם. שש מאות אלף גברים היו בני ישראל, מלבד הנשים והטף. כולם הלכו אחרי ה' במדבר השומם, על אף שלא היו בו עצים ומים.

"וְהָיָה הַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעִמּוּד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ

וְלַיְלָה בְּעִמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם..." (פסוק כא)

📖 **"לֵנַח תָּם"** - להוביל אותם.

ביום היה ה' מוביל את ישראל בעזרת עמוד הענן. ענן זה היה שונה משאר העננים - הוא היה עומד מהשמים ועד הארץ.

בלילה היה עמוד האש מאיר לבני ישראל את הדרך.

טובה זו שעשה ה' עמנו לא היתה רק לכמה ימים, אלא נמשכה ארבעים שנה.

כמה גדולה היתה ההפתעה, כאשר ראו בני ישראל לראשונה את עמוד הענן והאש המלווים אותם ומראים להם את הדרך!

ודאי התחזקו בלב בני ישראל אהבת ה' ויראתו, וכן הרצון לשמוע בקולו ולקבל את תורתו.

גם אומות העולם שמעו על הנס המופלא שנעשה לישראל, וכך כיבדו את ישראל ופחדו מהם. וכך אמר משה (במדבר יד, יד): "שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה".

"לֹא יִמִּישׁ עִמּוּד הָעָנָן יוֹמָם

וְעִמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה לִפְנֵי הָעָם" (פסוק כב)

📖 **"לא ימיש"** - לא יזוז.

לא היתה הפסקה בין עמוד הענן לעמוד האש, אלא מיד כאשר נעלם עמוד הענן בתחילת הלילה, הופיע עמוד האש.

מקורות לפרק י"ג

פסוק י"ז: הפחד של העם ממלחמה מפני היותם עבדים - על פי אבן עזרא (לפסוק יב): "וזה

הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה... והיו ישראל נרפים ואינם מלומדים למלחמה... כי אין כח בהם להלחם בכנענים עד שקם דור אחר דור המדבר שלא ראו גלות, והיתה להם נפש גבוהה".

ובארבנאל: "והסיבה השניה שחשש הקב"ה שאם ילכו בדרך ארץ פלישתים... ויערכו אתם מלחמה וישראל לא היו למודים בכך, ולא יעצרו כח להלחם עם הפלישתים" (מובא בליקוטים בחומש רב פנינים).

ההתחשלות במדבר - אברבנאל: "ולכן הסב אלקים את העם דרך ארץ המדבר, רוצה לומר בדרך העובר במדבר, כדי שיתאחרו זמן מה ויקנו חוזק לב וגבורה להלחם באויביהם".

פסוק י"ט: התעסקותו של משה במצוה - שמות רבה (כ, יט).

פסוק כא: הענן שהלך לפני ישראל היה שונה משאר העננים - על פי אבן עזרא: "וטעם בעמוד

ענן, שלא היה כדמות העבים רק כדמות עמוד נטוי מן השמים על הארץ".

הליכת הענן במדבר 40 שנה - אברבנאל (טז, יד): "אבל נאמר שבכל יום מאותם מ' שנה היה הקב"ה עושה עמהם נסים ונפלאות, מהם מן שהיה יורד בכל יום ומתבטל ביום ההוא ובעמוד ענן שהיה הולך לפניהם יומם... אלא שבכל יום ויום הגדיל ה' לעשות עמהם בדרך נס".

פרק י"ד

חזיון לב פרעה ורדיפתו אחרי בני ישראל (פסוקים א-טו) 88

**"וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּשׁוּבוּ
וַיַּחְנְנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת... נִכְחוּ תַחְנוּ עַל הַיָּם" (פסוק ב)**

📖 "נכחו" - מולו.

מאיתם ציוה ה' את משה לשוב עם העם לאחור אל פי החירות, מקום שמשני צדדיו צוקי סלעים ומלפניו היס, כדי שפרעה יחשוב שהם נבוכים - טעו בדרך, ואינם יודעים כיצד להמשיך, ואז ירדוף פרעה אחריהם.

"...וְאֶכְבְּדָה בַּפְּרֵעָה וּבְכָל חִילוֹ" (פסוק ד)

"וּאֶכְבְּדָה" הוא מלשון כבוד, כלומר: יראה כבודי על ידי פרעה.

ומהו כבודי?

"וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'"

כבוד ה' הוא שהמצרים ידעו שה' עושה בעולמו כרצונו, ועכשיו עושה נפלאות כדי לשפוט אותם על אכזריותם כלפי בני ישראל.

"וַיַּעֲשׂוּ בָן"

בני ישראל שמעו בקול משה ושובו לאחוריהם.

האם קל היה לבני ישראל לשוב לאחוריהם?

ודאי שלא! החזרה לכיוון ארץ מצרים היתה מפחידה מאד. רק עכשיו הם יצאו ממצרים והנה הם חוזרים לכיוון ממנו יצאו. גם הארכת הדרך היתה קשה: עם שלם - גברים, נשים, ילדים וזקנים היו צריכים לחזור וללכת מרחק גדול. יותר מזה: בני ישראל נצטוו להיכנס לתוך מקום סגור שאי אפשר לברוח ממנו – דבר שודאי אינו פשוט! מעשה זה היה אמיץ ונועז, ובו הראו בני ישראל את גודל ביטחונם בה' ובמשה עבדו. וכך אמרו חכמינו ז"ל: "להגיד שבחן (של בני ישראל) ששמעו לקול משה, ולא אמרו היאך (איך) נתקרב אל רודפינו, אנו צריכים לברוח, אלא אמרו: אין לנו אלא דברי בן עמרם". ה' חיזק את לב פרעה והוא רדף אחרי בני ישראל, ולמרות זאת נאמר:

"...וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֵצְאוּ בְיַד רַמְהָ" (פסוק ח)

מה פירוש "ביד רמה"?

אין הכוונה שבני ישראל הרימו את ידם בזמן יציאתם ממצרים, אלא הכוונה - בגבורה, בלא פחד. הם הלכו לאיטם, בביטחון, לעין כל, ולא מהרו לברוח. בני ישראל גם הלכו בשמחה ונתנו שיר ושבח, תהלה ותפארת לה'.

"וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְהָיָה מִצְרַיִם

נִסַּע אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד" (פסוק י)

מדוע נבהלו בני ישראל, הרי הם היו שש מאות אלף גברים - הרבה יותר מחיילי מצרים. וכי לא היו יכולים להלחם במצרים?

בני ישראל נבהלו מפני שהם היו עבדים כל חייהם ולא ידעו להלחם כלל, ובמיוחד לא היה להם אומץ להלחם נגד אדוניהם הקודמים. בשעה קשה זו בחרו בני ישראל לצעוק אל ה'.

”וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'”

חכמינו אמרו שבני ישראל ”תפסו אומנות אבותם. באברהם הוא אומר: 'אל המקום אשר עמדו שם', ביצחק: 'לשוח בשדה', ביעקב: 'ויפגע במקום'”.

”אומנות” היא עבודה, מלאכה שבקיאים בה. אומנות האבות היתה תפילה, ובני ישראל תפסו את האומנות של האבות, והתפללו לה'. מראה זה של עם שלם, שש מאות אלף גברים, נשים וילדים, כולם עומדים ומתפללים לה', ודאי היה מראה מיוחד במינו!

”וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה...”

מַה זֹאת עֲשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם” (פסוק יא)

כאשר ראו את כל צבא מצרים אחריהם, היו בבני ישראל כאלה שהתמלאו בחרדה ומתוך בהלה אמרו מילים אלו. מדברי העם אפשר להבין עד כמה הם היו במצוקה ובחרדה.

”וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אֵל תִּירָאוּ”

הַתִּיַצְבוּ וְדָאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם” (פסוק יג)

📖 "תיראו" - תפחדו. "התיצבו" - עמדו. "ישועה" - הצלה.

מתוך דברי משה אפשר ללמוד שמשה דן לכף זכות את העם שהתלונן, שהרי משה לא נזף ולא כעס עליהם, אלא הרגיעם.

על כך אמרו רבותינו: "אין אדם נתפש על צערו", והכוונה היא שאי אפשר להאשים אדם על דברים שאמר מתוך צער גדול. על אף החרדה הגדולה של העם, הצליח משה להרגיעו, וכך אמרו חכמים: "להודיע חכמתו של משה, היאך (איך) היה משה עומד ומפייס (מרגיע) לכל אותן האלפים והרבבות".

"כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם

לֹא תִסְפּוּ לְרִאֲתָם עוֹד עַד עוֹלָם"

בפסוק ד' לא אמר ה' למשה איך ישמיד את המצרים. אם כן איך ידע משה שהמצרים יטבעו בים ובני ישראל לא יראו אותם עוד?

אולי משה הבין זאת מדברי ה': "נכחו תחנו על הים" (פסוק ב), ומאומרו: "ואכבדה בפרעה", כלומר: שכבודו יראה על הים.

"ה' יִלְחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִשׁוּן" (פסוק יד)

📖 "תחרשון" - תשתקו, אל תעשו דבר.

משה הבין מדברי ה', שה' ילחם במצרים בעצמו כדי להראות למצרים את כבודו, זאת בשונה ממלחמות אחרות, כמו במלחמות ישראל בכיבוש הארץ, בהם נצטוו ישראל להלחם בעצמם.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מַה תַּצַּעַק אֵלַי

דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ" (פסוק טו)

אמנם לא נאמר במפורש שמשה צעק אל ה', אך בפסוק י' נאמר שבני ישראל צעקו, ומשה הוא בכלל ישראל, ואף הוא התפלל עמהם. אלא שמשה האריך בתפילה, אמר לו הקדוש ברוך הוא: "לא עת עתה להאריך בתפילה שישראל נתונין בצרה".

לכאורה אין שעה טובה יותר להתפלל מאשר בצרה כמו זאת, ומדוע אמר ה' למשה להפסיק להתפלל?

מפני שהיה ביכולת משה לעשות מעשה להצלת ישראל, וכשאדם יכול להציל את חברו, אין זה זמן לתפילה אלא זהו זמן למעשה.

סיבה נוספת היא, שה' כבר הודיע למשה שיעשה נס לישראל ולא היה צריך עוד להתפלל.

ומה יכול היה משה לעשות, הרי הם חנו על הים ולא יכלו להתקדם?

היה עליו לומר לבני ישראל להתקדם אל הים, כפי שאמר לו ה' בהמשך: "דבר אל בני ישראל ויסעו".

למרות שהים היה לפניהם, רצה ה' שמשה יחזק את לב העם בדברי אמונה ובטחון עד שיהיו ישראל סמוכים ובטוחים שה' יושיע אותם, בזכות הברית שכרת עם אבותיהם, ובזכותם, שיצאו ממצרים והלכו אחריו במדבר, ועל ידי דבריו, יכנסו בני ישראל לתוך הים מתוך בטחון בה'.

בְּקִיעַת יָם סוּף וּטְבִיעַת הַמִּצְרַיִם (פסוקים טז-לא) 88

"וְאַתָּה הָרַם אֶת מִטְדָּךְ וּנְטָה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ" (פסוק טז)

📖 "לבקוע" - לחלק דבר לשני חלקים.

ה' ציוה את משה להיות השליח שלו לבקוע את הים.

"וַיִּסַּע עַמּוּד הָעֵנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֵד מֵאַחֲרֵיהֶם...

וַיְהִי הָעֵנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאָר אֶת הַלַּיְלָה" (פסוקים יט-כ)

למצרים היה חושך, ועמוד האש, שהלך לפני מחנה ישראל, האיר לישראל את הלילה.

כיצד קרה שעמוד האש לא האיר למצרים?

עמוד הענן שהלך אחרי בני ישראל הסתיר את עמוד האש. חכמינו ז"ל לימדונו שעמוד הענן אף בלם את החיצים ואת הבליסטראות (אבנים) שירו המצרים על ישראל.

"וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלַּיְלָה"

מחנה מצרים לא קרב למחנה ישראל ובני ישראל התקדמו אל הים.

לאן התקדמו בני ישראל, והרי אי אפשר לעבור בתוך הים?

בני ישראל שמעו בקול ה' ונכנסו לתוך הים. הם האמינו בה' ובטחו בו שיעזור להם.

בני ישראל המשיכו ללכת עד שהגיעו המים לחוטמיהם, וכך אמרו חכמינו ז"ל: "שלא נקרע הים עד שבאו לתוכו עד חוטמך".

📖 "חוטמן" - האף שלהם.

"וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם" (פסוק כא)

משה הרים את ידו בבטחון גמור שהי' יבקע את הים, ובכך אנו רואים את אמונתו ובטחונו הגדול בה'.

ואכן ה' עשה את הפלא הגדול:

"וַיֹּלֶךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֶזָּה... וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם"

ה' בקע את הים על ידי רוח עזה (חזקה).

נס זה היה מיוחד יותר מנסי מכות מצרים בכך שהי' עשהו כדי להציל את עמו וכן עשהו לעיני כל ישראל יחדיו.

"וַיָּבֵאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבֵּשָׁה

וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִיְּמִינָם וּמִשְׂמָאלָם" (פסוק כב)

בשעה גדולה זו היו בני ישראל מלאים ברגשי שמחה ותודה.

קשה לתאר מה התחולל בלבם - אלו מחשבות עברו בלבם על גדולתו של ה' וכוחו! כמה גדולה היתה מידת האהבה שחשו כלפי ה' וכמה עז היה רצונם לשמוע בקולו ולקבל את תורתו ואת מצוותיו!

נס זה עשה רושם חזק בלב בני ישראל וליווה אותם לאורך כל הדורות.

נס זה עשה רושם חזק גם בלב הגויים. האומות ומלכיהם נבהלו כאשר שמעו על בקיעת הים, ואף ארבעים שנה אחר כך הם לא שכחו זאת, וכפי שאמרה רחב למרגלים: "כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם... ונשמע וימס לבבנו..." (יהושע, פרק ב).

המצרים ראו את הנס הגדול ובכל זאת המשיכו לרדוף אחרי בני ישראל.

ומתי עברו בני ישראל את הים?

נאמר בפסוק:

"וַיְהִי בַּאֲשֶׁמֶרֶת הַבֶּקֶר" (פסוק כד)

בלילה שלושה חלקים, ובני ישראל עברו בחלק השלישי, לפנות בוקר, הנקרא: "אשמרת הבקר".

"וַיִּשְׁקֹף ה' אֶל מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעֵמוּד אֵשׁ וְעָנָן

וַיִּהְיֶה אֵת מַחֲנֵה מִצְרַיִם"

📖 "ויהם" - הרעיש בקולות חזקים.

הקדוש ברוך הוא פגע במצרים על ידי להבות האש של עמוד האש ועל ידי עמוד הענן, וגם הבהילם בקולות חזקים.

וכי לא ראו המצרים את יד ה' העושה פלא?! מדוע אם כן נכנסו לים?

מאת ה' היתה זאת לחזק את לבם, כדי שיטבעו ויבואו על עונשם.

"וַיֹּסֶר אֵת אַפְּנֵי מֶרְכָּבָתָיו וַיִּנְהֲגוּ בְּכַבְדָּת" (פסוק כה)

📖 "אפן" - גלגל. "וינהגו" - הולך אותו.

ה' הסיר את אופני המרכבות על ידי עמוד האש ששרף את הגלגלים, והמרכבות התנדנדו מצד לצד.

"וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי ה' נִלְחַם לָהֶם בְּמִצְרַיִם"

כאן התקיימו דברי ה' למשה: "וידעו מצרים כי אני ה'".

עתה הבינו המצרים שה' אלקי ישראל הוא שופט צדק ומעניש אותם על רוע מעלליהם.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נְטֵה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם..." (פסוק כו)

רק כאשר עלו כל בני ישראל אל היבשה ולא נשאר אחד מהם בים, ציוה ה' את משה לנטות ידו על הים, וכך אמרו חכמינו ז"ל: "כיוון שעלה אחרון שבישראל מן הים, ירד לתוכו אחרון של מצרים". מיד לאחר דברי ה', הרים משה את ידו.

"וַיֵּשֶׁב הַיָּם לְפָנֹת בְּקֶרֶן לְאִיתָנוּ" (פסוק כז)

📖 "איתנו" – חוזקו, מצבו הרגיל.

הקדוש ברוך הוא השיב את הים לאיתנו מיד לאחר שמשה הרים ידו. קשה לתאר כמה גדלו הכבוד וההערצה למשה רבנו בעיני כל ישראל, כאשר ראו איך עשה משה בידו פלא גדול כזה!

"וַיֵּשְׁבוּ הַיָּמִים וַיִּכְסּוּ אֶת הָרֶכֶב... לֹא נִשְׁאָר בָּהֶם עַד אֶחָד" (פסוק כח)

כאן נשלם עונשם של המצרים ונשלמה יציאת מצרים. כעת השתחררו בני ישראל לגמרי מעול מצרים ונעשו בני חורין.

"וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שַׁפַּת הַיָּם" (פסוק ל)

רש"י מפרש שישראל ראו את מצרים מוטלים על שפת הים, ולמרות שמשה אמר להם שלא יוסיפו לראותם עוד עד עולם - כוונתו היתה שלא יוסיפו לראותם עוד בחיים, אולם לאחר מותם יוכלו לראותם.

ויש מי שמפרש שהמילים "על שפת הים" לא מדברות על המצרים אלא על ישראל, ולפי זה פירוש הפסוק הוא, שבני ישראל עמדו על שפת הים וראו את המצרים טובעים ומתים בים, ולאחר מכן בני ישראל לא ראו אותם יותר, לא חיים ולא מתים.

"וַיֵּרֶא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם" (פסוק לא)

השמחה האדירה של בני ישראל התפרצה בשירה גדולה של העם כולו כאיש אחד. בני ישראל היו עייפים ותשושים מהלילה הארוך שעבר עליהם בלא שינה, ובכל זאת עמדו באשמורת בוקר ושרו שירה ארוכה מתוך שמחה והודאה לה' יתברך על כל הטובה שגמל אתם.

"וַיֵּרְאוּ הָעַם אֶת ה'"

📖 "ויראו" - פחדו.

בני ישראל פחדו מגדולתו של ה' ומכוחו הנורא.

"וַיֵּאֱמִינוּ בִּה' וּבַמֶּשֶׁה עַבְדּוֹ"

כאן הגיעו בני ישראל לשיא אמונתם בה'.

בני ישראל התחזקו באמונה בהדרגה: בכל מכה ומכה ממכות מצרים התחזקו יותר ויותר, וכן על ידי הנסים שהתרחשו להם בדרך על ידי עמוד הענן והאש, והשיא - בקיעת הים והצלת בני ישראל יחד עם ענישת המצרים בהטבעתם בתהומות ים סוף.

מקורות לפרק י"ד

פסוק ד': פירוש "ואכבה" מלשון "כבוד" - אונקלוס ותרגום יונתן: "ואתיקר בפרעה".

וברש"י: "כשהקב"ה מתנקם ברשעים שמו מתגדל ומתכבד".

"וידעו מצרים כי אני ה' - משגיח ושופט - אברבנאל: "זוהי יהיה לי כבוד גדול בעולם שיכירו וידעו כל יושבי תבל... שיש אלקים שופטים בארץ... עתה ידעו הנשואים כולם כי ה' בורא העולם... משגיח על אוהביו ומשנאיו יצמיתם".

שבחם של ישראל שעשו כדברי ה' - רש"י בשם המכילתא.

פסוק ח': "ביד רמה" פירושו: א. בגבורה - רש"י: "בגבורה גבוהה ומפורסמת".

ב. לאט - רבנו אברהם בן הרמב"ם: "שפרעה היה נחפו ללכת כדי להשיג אותם... והם נשאר על הליכתם לאט, והוא פירוש נאה". וכן בהעמק דבר: "אינם בורחים כלל אלא הולכים לאט".

ג. הלכו בשמחה ובשיר - מכילתא: "מגיד הכתוב שכשהיו המצרים רודפים אחרי ישראל היו מנאצים, מחרפים ומגדפים, אבל ישראל מרוממים ומשבחים ונותנים שיר ושבח וגדולה, תהלה ותפארת למי שהמלחמה שלו... שנאמר: 'רוממות א-ל בגרונים'" (מובא בכתב והקבלה).

פסוק י': בני ישראל נבהלו מפני שהיו עבדים ולא היה להם לב להלחם - אבן עזרא: "יש

לתמוה: איך יירא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם: ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם: התשובה - כי המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה, ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוניו? והיו ישראל נרפים ואינם מלומדים למלחמה".

בני ישראל תפסו אומנות אבותם שהתפללו - רש"י בשם המכילתא.

פסוק י"א: היו בבני ישראל כאלה שהתמלאו בחרדה - תרגום יונתן בן עוזיאל: "וַאֲמָרוּ רְשִׁיעֵי

דָּרָא לְמִשָּׁה הִמְן בְּגִלְל דְּלָא דְלָא הָוֵת לְנָא בֵּית קְבוּרָתָא בְּמַצְרַיִם דְּבְרִתְנָא לְמִמֵּת בְּמַדְבְּרָא מַה דָּא עֲבַדְתָּ לְנָא לְהַנְפִיקוּתָא מִמַּצְרַיִם".

פסוק י"ג: משה דן את העם לכף זכות משום צערם - רבנו אברהם בן הרמב"ם: "ובדוגמת זה

ראוי לומר אין אדם נתפש על צערו".

פסוק י"ד: "ה' ילחם לכם": א. מפני שלא היו מורגלים למלחמה - על פי אבן עזרא הנ"ל

בפסוק י"ב. ב. שה' רצה להראות כבודו - כפי שנאמר בפסוק ד'.

פסוק ט"ו: תפילת משה בכלל עם ישראל - שמות רבה (כא, ד): "וכתיב ויצעקו אל ה', התחיל

משה אף הוא מתפלל לפני המקום".

וכן ברמב"ן: "ולא סיפר הכתוב צעקת משה כי הוא בכלל ישראל".
הארכת משה בתפילה - על פי חז"ל המובאים ברש"י: "למדנו שהיה משה עומד ומתפלל, אמר לו הקב"ה: לא עת להאריך בתפילה שישראל נתונים בצרה".

בשעת נס אין צורך בתפילה - העמק דבר.

הכניסה של בני ישראל מתוך בטחון בה' ובזכותם - רש"י על פי המכילתא: "אין להם אלא ליסע, שאין הים עומד בפניהם, כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה שהאמינו בו ויצאו לקרוע להם את הים".

ובאור החיים הק': "דבר אל בני ישראל ויתעצמו באמונה בכל לבם ויסעו אל הים קודם שיחלק על סמך הבטחון כי אני עושה להם נס" (הבאנו את דבריו רק לענין הבטחון, אבל דבריו שונים מדברי רש"י. לפי רש"י היו ישראל ראויים לנס, ואילו לפי אור החיים הק', על פי מידת הדין לא היו ישראל ראויים).

פסוקים י"ט-כ': עמוד הענן הסתיר את עמוד האש - רש"י: "ויסע עמוד הענן... אלא נסע והלך לו מאחריהם להחשיך למצרים".

"ולא קרב זה אל זה" - מחנה מצרים למחנה ישראל - רש"י ורשב"ם.

ההליכה של ישראל לתוך הים - שמות רבה (שם, י): "ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה - ...אלא מכאן אתה למד שלא נקרע להם הים עד שבאו לתוכו עד חטמן ואחר כך נעשה להם יבשה".

פסוק כ"א: הרמת המטה מראה על בטחונו הגמור של משה - אברבנאל: "כי הנה יש לנביא השלם תגבורת ושררה על חומר העולם, והדברים נעשים ממנו לפעול בהם ולשנותם כרצונו".

פסוק כ"ב: בני ישראל הגיעו למידת האהבה על הים - על פי המאור ושמש: "ונראה דהנה לזמר לפניו יתברך בשירות ותשבחות, זאת בא מצד אהבה שמחמת גודל האהבה נשאו לבן לומר לפניו שירה, אבל מצד היראה אי אפשר לומר שירה, רק אם היראה היא מחמת האהבה. והנה אצל הים ראתה שפחה מה שלא ראה יחזקאל הנביא והשיגו אז השגת אלקותו יתברך שמו, ומגודל התענוג והשעשועין שהשיגו אז, נודעו מפני הדר גאונו ונשאן לבן לומר שירה, וזהו פי' "וירא ישראל את היד הגדולה" - על ידי שראו גודל הנסים באו לבחינת אהבה כל כך עד שהשיגו על ידי הרוממות".

פסוק כ"ד: ה' פגע במצרים בלהבות אש - אברבנאל: "כי בהיותם נכנסים בים שיעור גדול הוציא הקב"ה עמוד האש מנרתיקו ולהט אותם".

הבהלת מצרים בקולות רעם - רש"י על פי פרקי דרבי אליעזר: "בנו של ר' יוסי הגלילי: כל מקום שנאמר בו 'מהומה' - הרעשת קול, וזה אב לכולן: 'וירעם ה' בקול גדול... על פלשתים ויהומם'".

פסוק כ"ה: המסת אופני המרכבות על ידי עמוד האש - רש"י: "מכח האש נשרפו הגלגלים, והמרכבות נגררים" וכו' (שלא כרשב"ם).

פסוק כ"ו: ציווי ה' להשיב המים אחרי עליית אחרון שבישראל מהים - שמות רבה (כב, ב).

פסוק ל': המילים "על שפת הים" מוסבות על בני ישראל - אבן עזרא: "...שהיו ישראל על שפת הים, וראו מצרים מת כאשר טבע" וברשב"ם: "כשהיו ישראל על שפת הים, ראו מיד את הים שב על פני המצרים וטבעו בתוכו, זהו עיקר פשוטו" וכו'.

פרק ט"ו

שירת הים (פסוקים א-יט) 𐤀𐤁

”אֶזְיִיר מִשֶּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל

אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה' וַיֹּאמְרוּ לְאָמֵר” (פסוק א)

איך יתכן שבני ישראל - שש מאות אלף הגברים וילדיהם - שרו יחד את אותן המילים בדיוק?
ויותר מפליא: כיצד אמרו כולם יחד משפטים קשים ומסובכים ובהם פירושים רבים ורמזים עמוקים?

רבי נחמיה אומר בגמרא, שדבר זה היה נס משמים - ה' נתן לבני ישראל רוח הקודש לכוון יחד את השירה.

בשירה זו עמדו בני ישראל ושרו כולם ביחד באהבה ובאחוה רבה.

”אֶשִׁירָה לַה' כִּי גָאָה גָאָה”

📖 "גאה" - נצח.

ממילה אחת בפסוק ניתן ללמוד שכל העם שר ביחד, כאיש אחד.
מהי המילה?

המילה "אשירה" שהיא בלשון יחיד, שהרי בלשון רבים צריך לומר "נשירה".

”עֲזִי וְזַמְרַת יְהוָה וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה” (פסוק ב)

📖 "עוזי" - כוחי. "זמרת" - שבת. "לישועה" - להצלה.

פירוש הפסוק: ה' הוא הכח והחוזק שלי ובו אני משתבח ומתפאר.

"זֶה אֵלַי וְאֲנֹהוּ..."

פירוש אחד: "ואנוהו" - מלשון נוי, כלומר: אספר מעשיו הנאים שמושיענו ומצילנו.

פירוש שני: "ואנוהו" - מלשון נוה - בית, אבנה לכבודו בית מקדש.

מפסוק זה אפשר לראות בצורה בולטת יותר את האהבה והאחוה שהיתה בין בני ישראל, שהרי מילים רבות נאמרו בלשון יחיד: "עזי", "לי", "ואנוהו", "אבי", "וארו ממנהו".

ניתן להוכיח מכאן גם את דברי רבי נחמיה בגמרא, שרוח הקודש שרתה על העם, שהרי אמרו ביחד מילים מורכבות ומסובכות שאפשר לפרש אותן בצורות רבות.

"ה' אִישׁ מִלְחָמָה ה' שְׁמוֹ" (פסוק ג)

ה' נלחם במצרים כמו איש מלחמה. ה' הוא אלקינו שבשמים העושה הכל כרצונו, וכמו שנלחם בשבילנו במצרים, כך יעזור לבני ישראל לנצח במלחמותיהם בכל הדורות.

"יְמִינָךְ ה' נֹאדְרֵי בְּפֶתַח יְמִינָךְ ה' תִּרְעֵץ אוֹיֵב" (פסוק ו)

"נאדרי" - מלשון אדיר. **"תרעץ"** - תשבור.

מהחזרה הכפולה על המילים "ימינך ה'", כפי שנהוג לעשות כששרים שיר, שוב רואים שבני ישראל שרו את השירה מתוך שמחה גדולה.

"וּבְרַב גְּאוֹנֶךָ תִּהְרַס קְמִיךָ תִּשְׁלַח חֲרֹנְךָ יֶאֱכְלֵמוּ בְּקֶשׁ" (פסוק ז)

"גאונך" - החוזק שלך. **"קמירך"** - אויבך.

"קמיד" הם המצרים, ונקראו כך משום שקמו ועמדו נגד ה'.

וכי נגד ה' קמו המצרים, והרי קמו להלחם נגד בני ישראל?

מי שקם להלחם נגד ישראל, שהם עמו של ה', כאילו קם נגד ה'.

"אמר אויב ארדף אשיג אחלק שלל" (פסוק ט)

כאשר היה האויב במצרים ושמע שבני ישראל נבוכים במדבר, אמר האויב שירדוף אחריהם, ישיגם ויקח מהם שלל. בני ישראל מזכירים את דברי האויב כדי לזכור את הסכנה הגדולה שהיו בה, שרצה האויב להשמידם, ומתוך כך להודות לה' יותר על ההצלה.

גם מלשונו של פסוק זה ניתן לראות שמדובר בשירה ששרו ישראל בשמחה רבה, שהרי השתמשו במילים מיוחדות: "תמלאמו" במקום תמלא ממנו, "תורישמו" במקום תוריש אותו.

"צללו בעופרת במים אדירים" (פסוק י)

📖 "עופרת" - מתכת כבדה.

חכמה רבה יש בשירה זו וחבויים בה משלים רבים לטביעת המצרים בים: כעופרת, כקש וכאבן.

"מי כמכה באלם ה' מי כמכה נאדר בקדש" (פסוק יא)

מדוע כפלו בני ישראל את המילים "מי כמכה"?

לכם של בני ישראל היה מלא רגשי תודה לה' מושיעם, ולכן חזרו פעמיים על המילים המראות את גדולתו.

מי הם ה"אלים"?

רש"י מפרש - החזקים והגיבורים, וכוונת הפסוק לומר שאין בכל העולם חזק כה'. ויש מפרשים, שהם מלאכי מעלה.

"נֹרָא תְהִלַּת עֵשָׂה פְּלֵא"

רש"י מפרש שבני האדם יראים (מפחדים) מלהגיד תהילות ה' מפני שכל התהילות שיאמרו אינן אלא מעט מתהילותיו הרבות של ה'. ויש מפרשים שהכוונה שמעשי נפלאותיו של ה' גדולים ונוראים ובני האדם מהללים אותו עליהם.

"נְחִית בְּחֶסֶדְךָ עִם זֶה גְּאֻלַּת נְהִלַּת בְּעֶזְךָ אֵל נִוָּה קְדֻשְׁךָ" (פסוק יג)

📖 "נחית", "נהלת" - הולכת, הובלת. "זו" - אשר. "בעזך" - בכחך. ה' עשה חסד עם ישראל בשעה שגאל אותם - הנחה אותם בעמוד ענן, וכך הובילם בעז לארץ ישראל. הכינוי של ארץ ישראל "נוה קדשך", מראה כמה חביבה ארץ ישראל, הנקראת מקום קדשו של ה'.

וכי הנחה ה' את ישראל לארץ ישראל, הרי הם עדיין בים סוף?

בני ישראל הבינו שכל ההליכה שלהם היא כדי להגיע לארץ ישראל. משפט זה מעיד על האהבה הרבה שהרגישו בני ישראל כלפי ארץ ישראל - הם חשבו עליה גם בהיותם רחוקים ממנה, על שפת הים. עד כאן בני ישראל הודו לה' על הצלתם, מכאן ואילך הם מתפללים לה' על העתיד.

"שָׁמְעוּ עַמִּים יְרֻגְזוּן חֵיל אֶחָז יִשְׁבִּי פְּלִשְׁתִּי" (פסוק יד)

📖 "ירגזון" - פחדו. "חיל אחז" - רעה תפסה אותם.

”נִמְגּוּ כָּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן” (פסוק טו)

📖 "נמגו" - נמס לבבם.

כששרו בני ישראל את השירה, אף אחד עדיין לא שמע על הנס הגדול, אם כן כיצד הם כבר אומרים שהעמים כולם פחדו ורעדו?

כוונתם שהעמים ישמעו בעתיד על הנס הגדול וירעדו מפחד, מפני שיבינו שבני ישראל יגיעו לארץ והי' יעשה להם נסים במלחמותיהם.

”תִּפְּלַ עֲלֵיהֶם אִימַתָּה וּפְחַד בְּגֹדֶל זְרוּעֶךָ יִדְמוּ פְּאֵבָן

עַד יַעֲבֹר עִמָּךָ ה' עַד יַעֲבֹר עִם זֶו קְנִיַתָּ” (פסוק טז)

📖 "זו" - אשר.

בני ישראל מתפללים שיפלו פחד ואימה על שונאיהם, עד שהם יעברו את הירדן. הם חזרו על המילים "עד יעבור" פעמיים, להדגיש את רצונם העז להכנס לארץ.

מי הוא העם אשר קנה הי'?

זהו עם ישראל. רש"י מסביר ש"קנה", זהו משל לכך שבני ישראל שייכים לה', כחפץ הקנוי בדמים יקרים, שהוא חביב על האדם מאד. ויש מפרשים שהי' קנה את בני ישראל ביציאת מצרים להיות לו לעבדים.

מכאן ממשיכים בני ישראל להתפלל שישארו בארץ לעולם ולא יעזבוה.

וכך תפילתם:

”תְּבַאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר נַחֲלֶתֶךָ” (פסוק יז)

כיצד אפשר ללמוד מפסוק זה שעם ישראל רוצה לחיות בארץ לנצח?

מהשימוש במילה ”ותטעמו” - מלשון נטיעה, שהוא דבר קבוע ועמוק. בני ישראל התפללו לה' שישבתם בארץ תהיה איתנה וקיימת לעולם, כמו נטיעת העצים המכים שורשים חזקים. במילים ”בהר נחלתך” התכוונו בני ישראל לארץ ישראל שהיא גבוהה, וגם רמזו בתפילתם להר המיוחד, הוא הר המוריה.

”מִכּוּן לְשִׁבְתֶּךָ פְּעֵלֶת ה'”

📖 ”פעלת” - עשית.

עשית את ארץ ישראל והר המוריה מקום מוכן לך לשבת ולשכון שם.

”מִקְדָּשׁ ה' בּוֹנְנוּ יְיָיִךְ”

ה' יבנה את בית המקדש.

וכי ה' לבדו יבנה את בית המקדש, הרי יצוה את בני ישראל לבנותו?

הכוונה שה' ילמד את ישראל כיצד לבנותו ויראה להם את תבניתו, כדי שיוכלו לבנותו, וגם ה' יעזור להם לבנותו.

מדוע התפלל העם על בית המקדש? הרי רק עכשיו יצאו ממצרים והם רחוקים מן הארץ - לכאורה מתאים יותר היה שיתפללו לה' שישמור עליהם בדרך, ויתן להם אוכל ומים?

מכאן רואים שבזמן השירה העם הגיע לאהבת ה' כל כך גדולה עד שהתמלא ברצון אדיר להגיע לירושלים ולעלות לבית המקדש.

בני ישראל רצו לראות שה' ימלוך לנצח, וכך סיימו ואמרו:

"ה' יִמְלֹךְ לְעַלְמֵי וְעַד" (פסוק יח)

מילים אלו אמרו בני ישראל אחרי שדיברו על "מקדש ה'", וכוונתם
היתה שכולם יראו שה' הוא מלך - רק כשיבנה בית המקדש וה' ישכון
בתוכו.

"וְתִקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אַחֹת אֶהֱרֹן אֶת הַתָּף בְּיָדָהּ

וַתִּצְאֶן כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחְלֹת" (פסוק כ)

📖 "ובמחלות" - ובריקודים.

הנשים הביאו עמהן תופים ממצרים מפני שידעו שהי יעשה לישראל נס כה גדול ויגאלם!

על אף שהמצרים לחצו את ישראל לצאת, הנשים לא ויתרו על התופים. וכך אמרו חז"ל: "מובטחות היו צדקניות שבדור, שהקדוש ברוך הוא עושה (יעשה) להם נסים והוציאו תופים ממצרים".

איזו מידה טובה היתה לנשים, לפי דברי חכמינו ז"ל?

היתה נטועה בהן מידת הביטחון בה', שיעשה נסים לישראל.

הנשים שרו אחרי הגברים, ומזה לומדים על מידת הצניעות שהיתה לנשים, שלא שרו עם הגברים.

"וַתִּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַיהוָה כִּי גָאֵה גָאֵה... " (פסוק כא)

מקורות לפרק ט"ו

פסוק א': מחלוקת תנאים באופן השירה - סוטה ל ע"ב: "רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: כקטן המקרא את הלל והן עונין אחריו כל מה שהוא אומר... רבי נחמיה אומר: כסופר הפורס על שמע בבית כנסת שהוא פותח תחילה והן עונין אחריו". וברש"י שם: "...וכך שרתה רוח הקודש על כולם וכווננו יחד את השירה ככתבה".
המילה "אשירה" בלשון יחיד מורה ששרו ביחד - אור החיים הק': "פירוש שיאמרו שירה יחד בלא בחינת השתנות והפרדה עד שיהיו כאיש אחד, שזולת זה היו אומרים 'ינשירה'".

פסוק ב': "זמרת י-ה" מלשון "שבח" - אונקלוס.

בה' אני משתבח ומתפאר - רשב"ם: "שבח ישראל י-ה".

"אנוהו" - פירוש א: אספר נוי - רש"י.

פירוש ב: אבנה לו נווה - אונקלוס (מובא ברש"י).

פסוק ג': "ה' שמו" - שליטת ה' בעולמו כרצונו - על פי העמק דבר: "למעלה מן הטבע... הוא עושה הכל".

מלחמת ה' לישראל בכל הדורות - תרגום יונתן: "ה' גברא עביד קרבינן בכל דר ודר מודע גבורתיה לעמיה בית ישראל" (ה' איש עושה קרבות בכל דור ודור מודיע גבורתו לעמו בית ישראל).

פסוק ז': הקמים על ישראל כאילו קמים על ה' - רש"י בשם חז"ל: "ומי הם הקמים כנגדו? אלו הקמים על ישראל".

פסוק ט': "אמר אויב" - כאשר היה במצרים - רש"י.

פסוק י"א: "מי כמוך באלים ה'" - פירוש א: בגיבורים - רש"י.

פירוש ב: במלאכים - רמב"ן ואבן עזרא.

פסוק ט"ז: "עם זו קניית" - פירוש א: חבבת כחפץ הקנוי בדמים יקרים - רש"י.

פירוש ב: קניית לך לעבדים - אבן עזרא.

פסוק י"ז: "ותטעמו" - מלשון נטיעה איתנה ויציבה - מכילתא: "נטיעה שאין בה נתיצה, שנאמר: 'ונטעתיים ולא אתוש ובניתים ולא אהרוס'...".

ובאבן עזרא: "תפילה שיעמדו שם הרבה ולא יגלו".

"מכון לשבתך" - מקום המוכן לה' לשבת שם - תרגום אונקלוס: "אתר מתקן לבית שכינתך".

"מקדש ה' כוננו ידיך" - שה' ילמדם כיצד לבנותו - ספורנו: "כאומרו 'ועשו לי מקדש ככל אשר אני מראה אותך', וכן דוד אמר - 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל'".
פסוק י"ח: מלכות ה' תיראה בבית המקדש - אבן עזרא: "כאשר יבנה בית המקדש לשמו, אז תראה מלכותו בארץ".

"נורא תהילות" - פירוש א: יראו מלהגי' תהלותיו - רש"י.

פירוש ב: מעשיו נוראים - רמב"ן: "כי יעשה דברים נוראים ומתהלל בהם שעשה נקמות בעוברי רצונו והושיע בהם את עבדיו".

"נוה קדשך" - ארץ ישראל - רשב"ם: "...ולהורישם את ארץ כנען שהיא נוה קדשך".

הרמז בדבריהם לבית המקדש - אבן עזרא: "...או רמז להר המוריה".

וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף" (פסוק כב)

📖 "ויסע" - הסיע.

בני ישראל התעכבו על שפת ים סוף כדי לקחת מתכשיטי הזהב שעיטרו את סוסי המצרים, ואמרו רבותינו: "גדולה היתה ביזת הים יותר מביזת מצרים".

משה היה צריך לזרז אותם כדי להמשיך לנסוע אל הר סיני. כשקמו בני ישראל והחלו לנסוע, הם לא אמרו למשה: איך נצא למדבר ואין לנו מחיה, אלא האמינו והלכו אחרי משה.

וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם"

באותם שלושת ימים שתו בני ישראל ממעט המים שהיו בכליהם. דבר זה הוא שבח לישראל - עם שלם הלך במדבר במשך שלושה ימים כשהוא צמא למים ולא התלונן.

וַיָּבֵאוּ מֶרְתָּה וְלֹא יָכְלוּ לְשִׁתּוֹת מִיַּם מֶמְרָה

כִּי מָרִים הֵם... (פסוק כג)

מה עובר על בני אדם ששלושה ימים לא מוצאים מים וסוף סוף ביום הרביעי מוצאים מים, והנה הם מגלים שהמים מרים?!
ומה עשו בני ישראל?

וַיֵּלְנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה נִּשְׁתָּה" (פסוק כד)

📖 "וילנו" - התלוננו.

בני ישראל אמנם התלוננו, אבל לא אמרו למשה מילים קשות, אלא שאלו: "מה נשתה?"

"וַיִּצְעַק אֶל ה' (פסוק כה)

ממילים אלו ניתן לראות שמשה דן את העם לכף זכות, שהרי לא נאמר שמשה כעס על העם אלא מיד צעק והתפלל אל ה'.

"וַיֹּרְחוּ ה' עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם"

📖 "וירחו" - למדו.

מדברי חכמינו ז"ל אנו לומדים שהעם הצטער והתחרט על תלונתו.

"שָׁם שָׁם לֹא חָק וּמִשְׁפָּט"

חכמינו אמרו שה' לימד את בני ישראל במרה חלק מהמצוות, כמו מצוות השבת, מצוות כיבוד אב ואם, דיני שופטים ודיני פרה אדומה.

"וְשָׁם נִסְהוּ"

ה' העמיד את בני ישראל בנסיון קשה: לאחר שלושה ימים הביאם למקום מים מרים לנסותם - האם יתלוננו, או שיבקשו ממשה יפה להתפלל ולבקש עליהם רחמים מאת ה'.

רק את ישראל עמו ה' מנסה בנסיון קשה כזה, מפני שה' מכבד ומעריך אותם כגבורים וצדיקים.

"וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ תַעֲשֶׂה"

וְהֶאֱזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וּשְׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּיו" (פסוק כו)

📖 "והאזנת" - תשמע.

ארבעה דברים מצווה ה' את ישראל בפסוק זה:

א. לשמוע בקול ה'. ב. לעשות את הישר בעיניו.

ג. להאזין למצוותיו. ד. לשמור את חוקיו.

עלינו לשמור את כל המצוות - מצוות עשה ומצוות לא תעשה, מצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחברו, מצוות שהן קלות עבורנו ומצוות שהן קשות לנו, אלו שאנו מבינים את טעמן ואלו שאין אנו מבינים את טעמן.

אם נעשה כך, ה' יתן לנו שכר גדול:

”כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שִׁמְתִי בְּמִצְרַיִם

לֹא אֲשִׁים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפְאֵךְ”

”וַיָּבֹאוּ אֵילָמָה וְשֵׁם שְׁתֵּים עָשָׂרָה עֵינַת מַיִם

וְשִׁבְעִים תְּמָרִים” (פסוק כז)

📖 **”עֵינַת”** - מעיינות. **”תְּמָרִים”** - עצי תמר.

התורה מלמדת אותנו על החסד שעשה ה' לעמו ישראל, שהדריך אותם בלב המדבר למקום שיש בו מים ומזון, וכן שה' לא הסתפק במעט מים ומזון אלא הכין להם מעיינות רבים שיספיקו לכל השבטים ועצי תמר טובים ומזינים מסוגים שונים.

”וַיַּחֲנוּ שָׁם עַל הַמַּיִם”

ומה עשו בני ישראל באותם הימים?

לאחר שהודו לה' על שהמציא להם מים ומזון ברוב חסדיו, ישבו ועסקו בתורה, ולמדו את המצוות שקיבלו במרה.

מקורות להמשך פרק ט"ו

פסוק כ"ב: הסיבה שמשה הסיע את בני ישראל בעל כרחם מפני ביזת הים - רש"י בשם המכילתא.

שבחם של ישראל שהלכו במדבר אחרי משה - מכילתא: "ומה תלמוד לומר ויסע משה את ישראל - להודיע שבחן של ישראל, שכיון שאמר להם משה קומו סעו, לא אמרו היאך אנו יוצאין במדבר ואין לנו מחיה בדרך, אלא האמינו והלכנו אחר משה, ועליהם מפורש בקבלה: 'הלך וקראת באזני ירושלים'."

בני ישראל שתו מים מכליהם באותם ימים - על פי המכילתא: "מים שנטלו ישראל בין הגזרים שלמו מהן באותה שעה ולא מצאו מים שאף בכליהם לא מצאו מים". ובמלבי"ם שם: "...ובודאי לקחו עמם מים על ג' ימים בנאות'."

שבחם של ישראל שג' ימים לא התלוננו - אברבנאל: "ולכך לא נענשו על התלונה הזאת... לפי שבמרה שאלו כהוגן, כיון שסבלו צימאון שלוש ימים בימי הקיץ, ואחר כך מצאו מים מרים ולבד אמרו מה נשתה - רצונם לומר: 'עייף כמה צער יש לנו כי אין המים האלה ראויים לשתות'."

פסוק כ"ה: משה דן את העם לכף זכות ולא כעס עליהם - אברבנאל: "ומשה צעק אל ה' לפי שראה צרת העם ומצוקתם כי רבה היא".

וכן הכתב והקבלה (יז, ד): "הנה רועה הנאמן מאהבתו את ישראל דן אותם לכף זכות בתלונתם עליו והפך בזכותם... והצדיק אותם לפני ה', והשתדל בהתעוררות רחמים עליהם להושיעם מצרתם".

החרטה של ישראל על תלונתם - על פי המכילתא: "וישלך אל המים" - אחרים אומרים היו ישראל מתחננים ומתפללים לפני אביהם שבשמים, והיו אומרים כבן שמתגדר לפני אביו... כך היו ישראל מתחננים ומתגדרים לפני אביהם שבשמים, ואומרים לפניו - רבונו של עולם חטאנו לפניך שנתרעמנו לפניך על הים".

שם שם לו חק ומשפט - המצוות שניתנו במרה - רש"י על פי חז"ל, ובמכילתא: "ישם שם לו חק" - יחק' זה השבת י'משפט' זה כיבוד אב ואם".

הנסיון לעם ישראל מפני שהם צדיקים - על פי בראשית רבה (נה, ב): "ה' צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו" - אמר רבי יונתן: הפשתי זהה כשפשטנו לוקה אינו מקיש עליו ביותר מפני שהיא פוקעת, וכשפשטנו יפה הוא מקיש עליו ביותר למה שהיא משתבחת והולכת, כך הקב"ה אינו מנסה את הרשעים, למה? שאין יכולין לעמוד דכתיב: 'והרשעים כים נגרש', ואת מי מנסה את הצדיקים, שנאמר: 'ה' יבחן צדיק'."

פסוק כ"ז: החסד של ה' להמציא לישראל מים ואוכל במדבר - על פי הרמב"ם במורה נבוכים :

"...וחזק האותות כולם בזכרון המסעות כדי שיראו אותם הדורות הבאים וידעו האותות הגדולות איך עמדו בני אדם במקומות ההם ארבעים שנה" (מובא ברמב"ן בתחילת פרשת מסעי).

רלב"ג: "להעיר כי השם יתעלה היה מנהלם במקומות היותר נאותים אל שימצא להם שם ההכרחי להם".

שניים עשר מעיינות כנגד השבטים - על פי המכילתא: "רבי אלעזר המודעי אומר כיון שברא הקב"ה עולמו, ברא שנים עשר מבויעין כנגד י"ב שבטי יעקב" ומובא ברש"י בדומה (לא הבאנו לילדים את דברי המכילתא כלשונה, שה' ברא אותם מימי בראשית).

מי המעיינות היו טובים - רמב"ן על פי אבן עזרא: "כי באילים עינות רבות והם מים מתוקים ויפים".

ההודיה לה' על חסדו - רמב"ן: "לשבח ה' עליהם שהכין להם כן בארץ ציה".
לימוד תורה על המצוות שקיבלו במרה - מכילתא: "מלמד שהיו עוסקים בדברי תורה שנתנו להם במרה". ועיין בהעמק דבר.

פרק ט"ז

פרשת המזן – לחם מן השמים (פסוקים א-לו) 80

”וַיִּסְעוּ מֵאֵילָם וַיָּבֹאוּ כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אֶל מִדְבַּר סִינַי...” (פסוק א)

באילים היו מעיינות רבים ועצי תמר מזינים וקשה היה לבני ישראל לעזוב הכל ולשוב אל המדבר השומם. למרות הכל, עזבו בני ישראל את אילים והלכו אחרי ה' במדבר.

”וַיִּלּוּנוּ כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן בַּמִּדְבָּר...”

כִּי הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה

לְהָמִית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בְּרָעַב” (פסוקים ב-ג)

עד עכשיו אכלו בני ישראל מן המצות שהוציאו ממצרים, ולכן לא התלוננו, אך ביום ט"ו באייר נגמרו המצות.

אמנם העדה לא התלוננה מיד ביום בו הגיעו למדבר סיני. הם חיכו זמן ממושך על אף הרעב, עד שגבר הרעב והם הרגישו חלשים מאד.

”וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם” (פסוק ד)

הלשון "ממטיר" שנאמרה על המן מזכירה לנו את המטר - הגשם. אמנם המן ירד כמו הגשם, ובכל זאת שונה היה ממנו מאד. במה?

טיפות הגשם נמצאות בעננים לפני שירודות, ואילו המן הוא בריאה חדשה שברא ה' עבורנו בדרך נס ופלא, בריאה שלא היה כמותה מאז בריאת שמים וארץ.

אהבת ה' לבני ישראל כל כך גדולה עד שהוא מוכן לשנות עבורם את מעשה בראשית!

**”וַיֵּצֵא הָעַם וְלִקְטוּ דָבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ
לְמַעַן אֲנַסְנוּ הַיְלֵךְ בְּתוֹרַתִי אִם לֹא”**

📖 "ולקטו" - אפסו. "למען" - בשביל.

נסיון גדול היה לבני ישראל במן. הם הלכו במדבר השומם ולא נשאר להם עוד אוכל, ואף לא היה להם מהיכן להשיג אוכל באמצע המדבר. הם היו הולכים לישון בלילה כשאין שום אוכל בכליהם וצריכים היו לבטוח בה' שלמחרת בבוקר יוריד להם מן מהשמים. נסיון זה היה נסיון יומיומי ונמשך לאורך השנים הרבות שהלכו ישראל במדבר.

**”וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲרֹב
וַיִּדְעֶתֶם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם**

וּבִקֶּר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה'” (פסוקים ו-ז)

וכי לא ידעו בני ישראל שה' הוא המוציאם ממצרים, הרי בעיניהם ראו את הנסים הגדולים שעשה להם ה'!

אלא, שכאשר הגיעו בני ישראל לרעב גדול וסבלו מאד, היה קשה להתגבר על הקושי, ועל כך אמרו להם משה ואהרן: כאשר תראו מדי יום בערב את הנס של השלום, ועוד יותר מזה בבוקר את כבודו של ה' בנס של המן, יהיה לכם כח לזכור את ה' גם במצבים הקשים ביותר.

”...וְנַחֲנוּ מָה לֹא עָלִינוּ תִלְנַתִּיכֶם כִּי עַל ה'” (פסוק ח)

מהמילים "ונחננו מה" אנו למדים על הענווה המופלגת שהיתה למשה ולאהרן. למרות שעל ידם יצאו בני ישראל ממצרים, ושעל ידם נעשו נסים גדולים כמו המכות ובקיעת הים, לא התגאו משה ואהרן בכוחם, ואמרו: "ונחננו מה" - איננו נחשבים, הגדולה היא מאת ה'.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן אָמֹר אֵל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

קִרְבוּ לִפְנֵי ה' בִּי שְׁמַע אֶת תְּלַנְתִּיכֶם" (פסוק ט)

מדוע ביקש משה מאהרן שידבר אל העם?

יתכן שבני ישראל הרגישו נזופים על כך שהתלוננו ולא ביקשו יפה. משה ידע שבני ישראל יקשיבו לדברי אהרן אחיו, שהיה קרוב אליהם מפני שהשכין שלום ביניהם ודבר אתם תמיד באהבה ובידידות, ועל כן ביקש משה מאהרן לדבר עם העם.

וַיְהִי בְעֶרְב וַתַּעַל הַשֶּׁלֶו... " (פסוק יג)

התורה מקצרת בסיפור השלו לעומת המן עליו מספרת התורה באריכות, מפני שהמן היה בריאה חדשה שלא היה כמותה מעולם ונעשו בו נסים רבים, לעומת השלו שהגיע בדרך הטבע - ה' הביאו על ידי הרוח. ובנוסף, הבאת השלו לא נעשתה על ידי ה' בשמחה, מפני שלא היו צריכים לבקש בשר, והיו יכולים להסתפק בבקשת הלחם.

וַתַּעַל שְׂכֶבֶת הַטָּל וְהָנִיחַ עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר דֶּק מְחֻסָּפִס

דֶּק כִּפְפֹר עַל הָאָרֶץ" (פסוק יד)

📖 "ותעל" - עלתה. "כפור" - קרח דק.

טיפות הטל התאדו בשמש והתגלה המן שהיה מחוספס, כלומר בלי קליפה.

כשקמו בני ישראל בבוקר וראו את המן על האדמה הם היו אחוזי התפעלות - יראת ה' שבלבם התחזקה ומתוך התרגשות גדולה הודו לה' על נפלאותיו וחסדיו.

וַיֵּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו

מֶן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה הוּא (פסוק טו)

גם בשמו של הלחם טמונה הפליאה מהלחם שלא ראו מימיהם - "מן", כלומר מה הוא?

זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לְקַטֹּף מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ עֹמֵר לַגִּלְגָּלַת

מִסֵּפֶר נַפְשֵׁיכֶם אִישׁ לְאִשֶׁר בְּאֹהֶלוֹ תִקְחוּ (פסוק טז)

📖 "לקטו" - אפסו. "עומר" - מידה של כמות. "גלגלת" - ראש של בן אדם.

ה' ציוה ללקוט כמות של עומר לכל אדם - לכל בני הבית, לגדולים ולקטנים. גם בכך היה נס - כולם אכלו אותה הכמות ושבעו ממנה.

וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמֶּרְבָּה וְהַמִּמְעִיט (פסוק יז)

בני ישראל לא אספו בכלי שמודדים בו, אלא אספו בכל מיני כלים שונים. הם שמעו בקול משה ולא לקטו כמויות גדולות בשקים וכלים רבים, אלא לקטו באומד ובהערכה כמות של עומר.

בני ישראל תכננו לבוא לביתם ולמדוד, כדי שאם טעו והוסיפו - יחזירו את העודף. בכך הראו את אמונתם בדברי משה, שכמות זו תספיק לכל אחד מבני הבית.

גרגירי המן היו מתוקים מאד ומבריקים כאבן הבדולח (סוג יהלום),
ולמרות זאת בני ישראל לא אספו יותר ממה שצריך.

”וַיִּמְדּוּ בְּעֶמֶר וְלֹא הָעֲדִיף הַמֶּרְבֵּה וְהַמְּמַעֵיט לֹא הִחְסִיר

אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ לֶקֶטוֹ” (פסוק יח)

📖 "וימדו" - מדדו. "העדיף" - לא היה לו עודף.

פלא נוסף היה במן - כאשר הגיעו הביתה, מדדו בני ישראל בכלל
המדידה שברשותם אם האומדן שלהם היה נכון, והנה מצאו שלכל
אחד מבני הבית היה בדיוק עומר.

”וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אֶל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד בִּקְרָ” (פסוק יט)

📖 "יותר" - ישאיר.

כדי לחזק את בטחונו של העם בה', בישר להם משה על ירידת המן
למחרת, בביטחון מלא.

האם הותירו בני ישראל מן המן לבוקר?

כמעט כולם אכלו את המן שליקטו ולא הותירו ממנו כלל לבוקר. הם
הלכו לישון בלי להשאיר אוכל בכליהם, ובטחו בה' שישוב ויתן להם
מן גם מחר.

למרבה הצער היו אנשים מעטים שכן הותירו לבוקר:

”וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה וַיּוֹתֵרוּ אַנְשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בִּקְרָ” (פסוק כ)

המילה "אנשים" מלמדת שהיו רק אנשים מעטים. ויש מפרשים
שהאנשים עליהם מדובר הם דתן ואבירם הרשעים, ורק הם הותירו.

”וַיִּרְם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ...”

📖 "וירם" - נהיו בו תולעים. "ויבאש" - הסריח.

גם זה היה דבר פלא, כיון שבדרך כלל אוכל מסריח ומתמלא בתולעים לאחר זמן רב, וכאן הסריח המן לאחר לילה אחד בלבד.

”וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר... וַחֵם הַשֶּׁמֶשׁ וַנִּמַּס׃” (פסוק כא)

המן שנשאר בשדות היה נמס מהשמש.

חכמינו ז"ל אמרו, שהמן נמס ונעשה נחלים נחלים והיו שותים ממנו אילים וצבאים, ואומות העולם היו צדים מהם, אוכלים את בשרם וטועמים בו טעם מן ויודעים את שבחם של ישראל. מדברי חכמינו אלו ניתן ללמוד עד כמה היה המן טעים, שהרי אומות העולם התפעלו מאד, אף שלא זכו לטעום מהמן עצמו, אלא מהטעם של הצבי ששתה את המים של המן שנמס.

”וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֵה...”

וַיִּבְאוּ כָּל נְשֵׂאֵי הָעֵדָה וַיִּגִּדּוּ לְמֹשֶׁה” (פסוק כב)

הפלא שאמרו הנשיאים למשה היה, שכל אדם אסף כמות של עומר אחד, וכשמדדו את המן בביתם מצאו כמות כפולה. ואמנם ה' כבר אמר למשה שביום השישי ימצאו פי שניים, אך משה עדיין לא אמר לבני ישראל את דבר ה' מפני שה' רצה שבני ישראל יראו בעיניהם את הפלא מבלי שיגידו להם, ואז תתחזק בלבם קדושת השבת וכבודה.

חכמינו ז"ל למדו בפסוק זה, שהמן של יום שישי היה שונה מכל שאר ימי השבוע - היה לו ריח משובח יותר וגם טעם טוב יותר. נתאר לעצמנו מה היה טעמו של המן בשבת, לאחר שלאורך כל השבוע היה לו טעם גן עדן! מפסוק זה למדו חכמים גם הלכה לסעודת שבת, והיא שצריך לברך בסעודות שבת על לחם משנה.

"וַיִּנְיָחוּ אֹתוֹ עַד הַבֶּקֶר כֹּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה" (פסוק כד)

בני ישראל שמעו בקול משה ולא דאגו שמא המן יבאיש (יסריח).

"וְלֹא הִבְאִישׁ וְרָמָה לֹא הִיְתָה בּוֹ"

📖 **"הבאיש" - הסריח. "רימה" - תולעת.**

המן שנשאר משבת לא הבאיש כמו ביום חול, אדרבא - ריחו היה טוב יותר ומשובח יותר מכל ימי השבוע. על ידי זה ראו בני ישראל את מעלת השבת וקדושתה לעומת שאר ימות השבוע.

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲכַלְהוּ הַיּוֹם כִּי שַׁבַּת הַיּוֹם לָהּ"

הַיּוֹם לֹא תִמְצְאוּהוּ בַשָּׂדֶה" (פסוק כה)

מפסוק זה למדו חכמינו שצריך לאכול בשבת שלוש סעודות, שהרי המילה "היום" נזכרת בפסוק שלוש פעמים, דבר הרומז לכך שאת השבת יש לקדש בשלוש סעודות.

"שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקָטְהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לֹא יִהְיֶה בּוֹ" (פסוק כו)

📖 **"תלקטו" - תאספו אותו.**

רוב העם שמע בקול משה ולא יצא ללקוט מן ביום השבת.

”וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יֵצְאוּ מִן הָעַם לְלַקֵּט וְלֹא מִצְאוּ” (פסוק כז)

רק מעט אנשים יצאו ללקוט בשבת, שנאמר ”מן העם” - כלומר מעט מן העם, וכמובן הם לא מצאו מן.

”וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה

עַד אָנֹכָה מֵאַנְתֶּם לְשֹׁמֵר מִצְוֹתַי וְתוֹרָתִי” (פסוק כח)

📖 "אנה" - מתי. "מאנתם" - סרבתם, לא רציתם.

מדוע אמר ה' למשה "מאנתם" בלשון רבים כאילו כולם לא הקשיבו, הרי רק מעט אנשים יצאו ללקוט?

מפני שגם הצדיקים אשמים שלא לימדו את כולם את מצוות השבת וקדושתה.

יתכן שאם כל ישראל היו שומרים על השבת בשמחה רבה וברצון עז, הדבר היה משפיע גם על אותם המעטים והם לא היו יוצאים ללקוט ביום השבת.

”רְאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם... שְׁבוּ אִישׁ תַּחֲתָיו

אֵל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי” (פסוק כט)

פשוטו של הפסוק הוא על המן, שלא יצאו בני ישראל ממקומם ללקוט מן, אבל רמז רמזה התורה לחכמים לתקן ערובי תחומין, שלא יצא אדם בשבת מחוץ לתחום עירו יותר מאלפיים אמה (כשני קילומטר).

האם יצאו העם ללקוט בשבת הבאה?

"וַיִּשְׁבְּתוּ הָעַם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (פסוק ל)

📖 "וישבתו" - נחו.

בשבת הבאה כל ישראל נחו באהליהם. הם שמעו בקול ה' ואף אחד לא יצא ביום השבת ללקוט.

"וַיִּקְרְאוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מִן

וְהוּא כְּזֶרַע גֹּד לָבֶן וְטַעְמוֹ כְּצִפְיַחַת בְּדָבָשׁ" (פסוק לא)

📖 "צפיחית" - עוגה דקה.

והרי בחומש במדבר נאמר שטעם המן היה "כלשד השמן"?

יש מפרשים שאומרים שכאשר אכלו את המן כמות שהוא טעמו היה בטעם דבש, וכאשר טחנו או בישלו אותו, היה טעמו כלשד השמן.

שני הסברים נוספים הסבירו חכמינו ז"ל:

א. לתינוקות היה טעמו כדבש ולזקנים טעמו כשמן.

ב. במן היו כל הטעמים, כל אחד טעם בו לפי מה שרצה.

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'

מְלֵא הָעֵמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם

לְמַעַן יֵרְאוּ אֶת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הָאֵכְלֹתִי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר" (פסוק לב)

ה' רצה שבני ישראל בדורות הבאים יראו את המן, כדי שיכירו בנס שעשה ה' עם אבותיהם ויודו על כך.

ה' גם רצה שבני ישראל בכל הדורות יבטחו בו שיתן להם אוכל ויקדישו זמן ללימוד תורה, וכך הוכיח הנביא ירמיהו בזמן בית

המקדש הראשון את בני ישראל: "למה אין אתם עוסקים בתורה?!",
וישראל אומרים: "נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה! מהיכן נתפרנס?"
הוציא להם ירמיהו את צנצנת המן, אמר להם: "ראו דבר ה'... בזה
נתפרנסו אבותיכם. הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו".
אהרן מלא מן בצנצנת, כפי שציוה משה, ולאחר שנבנה המשכן הניחו
את הצנצנת לפני ארון ה', בקודש הקדשים.
גרגירי המן שאסף אהרן נשמרו בצנצנת שנים רבות ולא התקלקלו.
כשחרב בית המקדש נגנזה צנצנת המן יחד עם כלי המקדש, וגרגירי
המן קיימים בשלמותם עד היום.

"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמֶּן אַרְבַּעִים שָׁנָה..." (פסוק לה)

נס זה התרחש יום יום במשך ארבעים שנה - בניגוד לנסים במצרים
שהתרחשו לכל היותר במשך מספר ימים - והראה בכל יום מחדש את
אהבת ה' הגדולה לבניו.

מקורות לפרק ט"ז

פסוק א': עזיבת אילים מתוך רצון טוב ללכת אחר ה' - ספורנו: "ועם כל זה ויסעו מאילים אל מדבר סין, כענין לכתך אחרי במדבר".

פסוקים ב'-ג': התלונה ביום ט"ו מפני שכלתה החררה - רש"י על פי שבת פז ע"ב.

פסוק ד': המן - יצירה חדשה שלא היה כמותה - רמב"ן: "והנכון בעיני כי היה הפלא במן גדול מאד... אבל המן נוצר להם עתה יצירה חדשה בשמים כענין מעשה בראשית, והוא מה שאמרו בו שנברא בין השמשות... אבל בפלא הגדול אשר יעשה לכם בבוקר תראו את כבוד מלכותו אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיו וכגבורותיו".

הנסיין במן - הבטחון בה' שיוייד להם למחרת - אבן עזרא: "שיצטרך אלי בכל יום". רשב"ם: "מתוך שבכל יום ויום עיניהם תלויות למזונותיהם אלי, מתוך כך יאמינו בי וילכו בתורתי".

הרמב"ן: "אבל הוא כמו שאמר: 'המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך למען ענותך ולמען נסותך להיטיבך באחריתך' - כי נסיון הוא להם שלא יהיה לאדם מזון ולא יראו להם עצה במדבר רק המן שלא ידעו מתחילה ולא שמעו מאבותם ויורד להם דבר יום ביומו וירעבו אליו, עם כל זה שמעו ללכת אחרי ה'...".

ובמכילתא: "דבר יום ביומו - מכאן היה רבי אלעזר המודעי אומר כל מי שיש לו מה יאכל היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מחוסר אמנה".

אהבת ה' לישראל בהורדת המן - מכילתא: "רשב"ג אומר: ובא וראה כמה חביבין ישראל לפני המקום, ולפי שהם חביבין לפניו, שינה עליהם מעשה בראשית, עשה להם תחתונים עליונים ועליונים תחתונים, לשעבר היה להם עולה מן הארץ והטל יורד מן השמים... ועתה נתחלפו הדברים".

פסוק ו': הידיעה על ההוצאה ממצרים - זכרון בעת צרה - על פי העמק דבר: "שתהיו משוקעים בידיעת ה' ובבטחון בו".

פסוק ז': ענוותנותו של משה - חולין פט ע"א: "אמר רבא... גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם כתיב: 'ואנוכי עפר ואפר', ואילו במשה ואהרן כתיב: 'ונחנו מה'".

וברש"י: "מה אנחנו חשובים".

וברמב"ן: "אבל הוא כמו: 'מה אנוש כי תזכרנו' 'מה אדם ותדעוהו' כי במה נחשב הוא, וזאת דרך ענותו כי מה אנחנו שתלינו עלינו שהוצאנו אתכם מארץ מצרים, הן אנחנו אין ופעלינו הבל...".

פסוק י"ג: קיצור הסיפור בשלו כי הוא בדרך הטבע - רמב"ן: "...הפרשה שתפרש ותאריך בענין המן, כי כל מעשיו נפלאים, יתקצר בענין השלו... כי הוא בנוהג שבעולם".
הבאת השלו לא היתה בשמחה מאת ה' - רש"י: "ובשר יתן אך לא בפנים מאירות יתננה לכם כי לא כהוגן שאלתם אותו" (בפסוק ז).

פסוק ט"ו: "מן מלשון מה" - רשב"ם שלא כרש"י. וכן כתב בבכור שור.

פסוק ט"ז: מידת עומר היתה גם לקטנים - כך עולה מפשט הפסוק וכן פירש רש"י, ובאור החיים הק': "לומר שלא יעשו הפרש בין קטן לגדול, אלא מספר הנפשות כי כולן ישו באכילת המן" (ועיין באבן עזרא).

הפלא בהשוואת העומר לכולם - רבנו אברהם בן הרמב"ם: "זוה מן נפלאות המן ואותותיו המפלאות ששוו במאכלו הגדול והקטן והחזק והחלש לכל איש עומר לגולגולת".

פסוק י"ז: איסוף המן באומד בכוונה למדוד ולא לקחת יותר - ליקוטים (חומש רב פנינים): "רצונו לומר שעשו כן בני ישראל שנתעסקו בלקיטה, וילקטו כל אחד לפי אומד דעתו, או כמו שנודמן לו להרבות או להמעיט ממנו על דעת למדוד אותו שם במדבר או באהליהם ולהשיב העודף ולהשלים מה שחסר".

פסוק י"ט: דברי החיזוק של משה - אלשיך הק': "על כן עשה כמזהירים במידת הבטחון ואמר: 'איש אל יותר ממנו עד בקר'".

פסוק כ': אנשים מעטים הותירו מן המן - על פי תרגום יונתן "ושיירו דתן ואבירם" וכו' וכן ברש"י. ובאבן עזרא: "כי אנשים מעטים היו".

פסוק כ"א: המן נמס ונהפך למים - רש"י בשם המכילתא.

פסוק כ"ב: הפליאה של הנשיאים - רש"י: "ומכאן יש ללמוד שעדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת שנצטווה לומר להם...".

משה לא אמר כדי שישאל יראו בעצמם - אור החיים הק': "שחפץ ה' לנטוע בהם נטע אמונת הצדקת מצות השבת שתהיה קבלתה וידעתה ממנו א-ל עליון שלא על ידי שליח תחילה...".

המן היה משונה בריחו ובטעמו - רש"י בשם המכילתא: "ומדרש אגדה - לחם משנה אותו היום נשתנה לשבח בריחו ובטעמו".

פסוק כ"ז: האנשים שלקטו היו מעטים - עיין תרגום יונתן: "נפקו מן רשיעי עמא".

פסוק כ"ח: אשמת הצדיקים על שלא למדו - על פי ספורנו : "הנה החטא בשמירה נעשה בין כולכם, כי אתה אף על פי שלא יצאת עמהם ללקוט, גרמת שיצאו שלא למדת אותם הלכות שבת וענינו".

פסוק כ"ט: פשט - לוקטי המן, רמז - לתחום שבת - רש"י.

פסוק ל': מהשבת הבאה והלאה לא יצאו ללקוט - אבן עזרא : "סיפר הכתוב כי לא יצא אדם ללקוט ביום השבת מהיום ההוא והלאה".

פסוק ל"א: טעמו של המן: א. כמות שהוא בטעם דבש אחרי טחינה - כשמן - רשב"ם.

ב. דבש לתינוקות ושמן לזקנים - רשב"ם.

ג. טעמו כל הטעמים - רש"י במדבר (יא, ה).

פסוק ל"ב: שמירת המן לדורות שיבטחו בה' ויעסקו בתורה - רש"י בשם חז"ל.

פסוק ל"ה: נס המן גדול לעומת שאר הנסים - אבן עזרא : "זה הנס היה גדול מכל הנסים שנעשו על ידי משה, כי נסים רבים היו במן, ועמדו ארבעים שנה, ולא כל הנסים האחרים".

פרק י"ז

העם צמא למים ברפידים והוצאת מים מהצור (פסוקים א-ז) 80

"וַיִּסְעוּ... וַיַּחֲנוּ בְּרַפִּידִים וַאֲיֵן מִים לְשֵׁתֵת הָעָם" (פסוק א)

הקושי של בני ישראל במדבר בלא מים היה גדול, ובמיוחד ברפידים שהיה מקום חם מאד.

גם לאדם מבוגר וחזק קשה לחיות כך, וודאי קשה הדבר לעם שלם שבו זקנים, נשים וילדים.

"וַיִּרְבַּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תָנוּ לָנוּ מִים וְנִשְׁתֶּה" (פסוק ב)

"וַיִּצְמֵא שֵׁם הָעָם... וַיֹּאמֶר לְמֹה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם

לְהַמִּית אֹתִי וְאֶת בְּנֵי וְאֶת מִקְנֵי בְּצִמָּא" (פסוק ג)

מפסוקים אלו רואים שהעם הרגיש שהוא בסכנת חיים מרוב צמא. הצימאון והחרדה הגדולה הביאו את העם לריב עם משה ולהתלונן. אמנם העם היה צריך לצעוק ולהתפלל לה' שיעזור לו בצרתו, אך משה הבין את צערם ואת צמאונם ולא כעס עליהם, אלא פנה אל ה' בתפילה ואמר:

"מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה עוֹד מְעַט וְסִקְלָנִי" (פסוק ד)

בני ישראל סובלים כל כך, עד שמרוב רוגז הם עלולים לסקול אותי.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם... " (פסוק ה)

ה' הרגיע את משה ואמר לו שבני ישראל הם בניו, ולמרות שהם פוחדים מסכנה ומרגישים צימאון גדול הם לא יזרקו אבן אחת!

לאחר מכן ציווהו ה' ללכת בלוויית אנשים מזקני ישראל, לקחת את מטהו ולהכות עמו על הצור אשר בחורב.
כאשר עבר משה לפני בני ישראל, כשהוא מלווה באנשים מזקני ישראל, עמדו כולם מפניו והתבוננו בו בכבוד ובמורא.

”וַיַּעַשׂ בֶּן מֹשֶׁה לְעֵינָיו זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל” (פסוק ו)

נס זה נעשה לעיני זקני ישראל. התפעלותם היתה גדולה עד מאד - מהצור (סלע) היבש יצא נחל גדול של מים שהספיק לכל העם.

”וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מִסָּה וּמְרִיבָה עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

וְעַל נִסְתָּם אֵת ה' לֵאמֹר הִישׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין” (פסוק ז)

בני ישראל לא חשבו שה' אינו נמצא בתוכם, שהרי ראו את הניסים הגדולים שעשה להם ביציאת מצרים ובמדבר, אלא חששו שכעת אינם ראויים לנס ועל כן ה' לא יעזור להם בצרתם, וכביכול משמעות הדבר שאין ה' בתוכם.

מלחמת עמלק (פסוקים ח-יג) 80

"וַיָּבֹא עַמְלֵק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְיֵדִים" (פסוק ח)

עמלק לא ריחם על בני ישראל שיצאו ממצרים לפני זמן קצר, אחר ש
עבדו שם עבודה קשה מאד, מפני שהיה רע לב ואכזרי מאד.

רשעים וחטאים היו אנשי עמלק ולא רצו לשמוע על עם ישראל ועל
הנסים והנפלאות שעשה להם ה'.

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים..." (פסוק ט)

מדוע בחר משה דווקא ביהושע להלחם בעמלק?

משה בחר ביהושע מפני שהיה תלמידו המובהק. יהושע למד ממשה
את כל תורתו והיה צדיק וירא ה', הוא אהב את ישראל והיה איש
גבור ואמיץ היודע להלחם.

"וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כְּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה..." (פסוק י)

יהושע בחר "אנשים גבורים ויראי חטא שתהא זכותן מסייעתן
(עוזרת להם)" (רש"י).

"אנשים גבורים" - שילחמו בעוז בלי לפחד, "ויראי חטא" - כדי שה'
יעזור לישראל בזכות צדקותם.

אנשים יראי חטא גם ילחמו בכל הכח מפני אהבתם לישראל ורצונם
להצילם, וכן רצונם לנצח כדי לקדש את שם ה'.

"וַיְהִי כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וַגְּבַר יִשְׂרָאֵל..." (פסוק יא)

משה עמד בראש הגבעה וכל זמן שהרים את ידו, התגברו ישראל על
עמלק.

מדוע היה תלוי הנצחון בהרמת ידי משה?

אמרו רבותינו במסכת ראש השנה: "וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה (גורמות להפסד במלחמה)!!
אלא לומר לך: כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים, ואם לאו היו נופלים".
כלומר, משה התפלל לה' בכל כוחו בזמן שהרים ידיו, וגם בני ישראל התפללו לה' כאשר ראו את משה רבם מרים את ידיו כלפי מעלה ומתפלל, ובזכות התפילה וההשתדלות של הלוחמים סייע להם ה' להתגבר על עמלק.

"וַיְדִי מֹשֶׁה כְּבָדִים וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיִּשִׂמוּ תַחְתָּיו

וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ..." (פסוק יב)

כיוון שהיו ישראל בצער ובסכנה, לא רצה משה להרגיש בנוח, אלא להשתתף עמם בצערם, ועל כן לא ישב על הכרית.
וכך אמרו חכמינו ז"ל: "ולא ישב לו (משה) על כר וכסת. אמר: ישראל שרויין (נמצאים) בצער, אף אני אהיה עמם בצער".

"וַיְהִי יָדָיו אֲמוֹנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ"

משה החזיק את ידיו עומדות עד שקיעת השמש.
משה היה בן למעלה משמונים שנה. גם לאדם צעיר וחזק קשה להרים את ידיו, ולו למשך שעה אחת בלבד, קל וחומר שקשה הדבר לאדם בן למעלה משמונים שנה ובמשך זמן ארוך כל כך - מהבוקר עד שקיעת השמש!

למרות הקושי הגדול התאמץ משה בכל כוחו להחזיק את הידיים עד
בא השמש.

מה נתן למשה כח להתגבר ולהחזיק את ידיו?

משה החזיק ידיו בגבורה מתוך אהבתו הרבה לבני ישראל ומתוך
שישראל היו מסתכלים כלפי מעלה ומכוונים את לבם לאביהם
שבשמים.

הוא האמין ובטח בה' שיציל את עמו וכך גם לא יתחלל שם ה' בעיני
העם הרשע והאכזרי - הוא עמלק.

מקורות לפרק י"ז

פסוקים ב'ד': הקושי הגדול של הצמא של העם - הכתב והקבלה: "...כי הם שאלו דבר שהוא הכרח לחיי האדם ואי אפשר בלעדו... בעת צרתם הגדולה... הלא זה הוא היותר הכרחי לחיי אדם וצדקו מאד בתלונתם עלי... כי אין אדם נתפס על צער... הנה רועה הנאמן מאהבתו את ישראל דן אותם לכף זכות בתלונתם עליו והפך בזכותם... והצדיק אותם לפני ה' והשתדל בהתעוררות רחמים עליהם להושיעם מצרתם".

פסוק ג': הדרישה מן העם שיתפלל - אור החיים הקי': "ונראה כי ה' ניסה אותם להדריכם לשאת עיניהם ולהתפלל לפני ה' וכו'".

פסוק ה': ה' מצדיק את בניו - רש"י.

פסוק ז': הסיבה שבני ישראל חשבו שה' לא בקרבם מפני שאינם צדיקים - אלשיך הקי': "כי לא היתה הכוונה לנסות אם יכולת ביד ה' אם לאו חלילה, רק אם ישנו בקרבם אם אין, ומסתפקים אם היה להם זכות שיהיה ה' בקרבם... רק היש ה' בקרבנו שאנו כדאים לכך...".

פסוק י': בחירת יהושע באנשים גבורים ויראי חטא - רש"י.

פסוק י"א: ידיו של משה מביאות את ישראל לשעבד את הלב - רש"י בשם המשנה בראש השנה (פ"ג, משנה אחרונה).

פסוק י"ב: הקושי להרים ידיים - אבן עזרא: "ידענו כי אין כח באדם להרים ידיו יום שלם ואפילו שעות מועטות".

ישיבת משה על כרית - רש"י על פי חז"ל.